

LENJIN U BORBI ZA STVARANJE REVOLUCIONARNE PARTIJE RUSKOG PROLETARIJATA

I POJAVA LENJINA U RUSKOM RADNIČKOM POKRETU

LENJIN SE U RADNIČKOM pokretu Rusije pojavljuje u ranim fazama njegovog razvoja. Još 1891. godine, pripadnik je ilegalnih marksističkih kružoka, a već 1894. svršivši pravni fakultet poduzima se teorijskog obračuna s narodnjacima u delima; »Šta su prijatelji naroda...« i »Ekonomska sadržina narodnjaštva...« čime daje veliki doprinos u eliminisanju sitnoburžoaskih struja iz radničkog pokreta. Na taj način on u stvari uzima aktivno učešće u raspravljanju pitanja ekonomskog razvoja Rusije i problema marksizma. Međutim, Lenjin se ne zadržava samo na rečima, na teorijskim domišljanjima, nego se prihvata izgradnje prve, zaista revolucionarne organizacije što je, uostalom, njegova osnovna odluka — misao proverena praktičnim činom i njime korigovana. Povezujući nekoliko revolucionarnih kružoka 1895. stvara petrogradski »Savez borbe za oslobođenje radničke klase«, da bi u toku priprema za izdavanje ilegalnog lista »Radničko delo«, bio uhapšen i početkom 1897. prognan u Sibir. Tamo ne ostaje miran. Na svaki način pokušava da tajnim putem dođe do literature koju je trebao za pisanje dotada najznačajnijeg dela, »Razvitak kapitalizma u Rusiji«, u kome na pregnantan način dokazuje da je sudbina Evrope i sudbina Rusije, da je kapitalizam u njoj uhvatio duboke korene, čime definitivno ruši sve narodnjačke iluzije o tome da će kapitalizam mimoići Rusiju. Svakako je »bavljenje tom problematikom i samom Lenjinu poslužilo da dublje od svih ostalih marksista sagleda stvarno kretanje ruskog društva i njegovu strukturu, što je bio jedan od preduslova tako sigurnih i lucidnih Lenjinovih ocena konkretnih situacija tadašnje ruske istorije«¹.

Dakle, još na početku svoje delatnosti u radničkom pokretu Lenjin je dao izvanredne primere marksističke kritike malograđanskih shvatanja koja su se probijala u redove proletarijata u obliku narodnjaštva, legalnog marksizma, ekonomizma itd. odnosno, struja koje su radničku klasu orjentisale na kompromis sa klasnim neprijateljem i mirenje sa postojećim društvenim odnosima, a ne na revolucionarnu izmenu tih odnosa. U neposrednoj vezi sa ovim u osnovi teorijskim radom, na praktičnom planu Lenjin se energično zalaže za konstituisanje revolucionarne organizacije proletarijata. U tom cilju insistira

¹ Predrag Vranicki: Historija marksizma, treće izd., prva knjiga, str. 336. »Naprijed«, Zagreb 1974.

na sazivanje kongresa jedne takve organizacije na kome bi se usvojio program njenog rada i utvrdili temeljni principi unutrašnjih odnosa u njoj.

Lenjinova delatnost na levom krilu ruske socijaldemokratije i njegova uloga u izgradnji stvarno revolucionarne partije proletarijata u liku boljševičke partije, upravo je predmet ovoga članka, koji predstavlja pokušaj analize ove zaista razuđene i svestrane aktivnosti u njenim osnovnim pravcima i segmentima.

II KRITIKA NARODNJAŠTVA I LEGALNOG MARKSIZMA

Kritiku narodnjaštva, kao ideologije i pokreta sitne buržoazije, Lenjin je započeo odgovarajući na članke »Ruskog bogatstva«², koje je u licu svojih urednika: Mihajlovskog, Južakova, Krivenka itd. povelio kampanju protiv socijaldemokrata — revolucionarnog krila radničkog pokreta. Ova kritika je ostvarena u tri brošure od kojih druga, kritika Južakova, nije pronađena, te nam ostaje da ukratko izložimo kritiku narodnjačkih shvatanja Mihajlovskog i Krivenka.

Mihajlovski je kao teoretičar narodnjaštva posebnu pažnju posvećivao teorijskim osnovama marksizma i zato u narodnjačkom glasilu pokušava pre svega da pobije dva osnovna stuba marksizma; materijalizam i dijalektiku, a potom, shvatanja i praksu ruskih socijaldemokrata. Analizirajući te pokušaje Lenjin dokazuje da Mihajlovski »pobija« materijalizam time što ga ne može naći ni u jednom Marksovom delu eksplicite izloženog. On to čini navođenjem fraza kojima Mihajlovski ide u pohode protiv materijalizma, kao što je na primer njegova zapitanost; »u kojem je delu Marks izložio svoje materijalističko shvatanje istorije«, ili; tvrdnja da je Marks u »Kapitalu« dao, »primer spoja logičke snage i erudicije, kao i obilje analiziranog materijala, ali da u tome materijalizma nema« itd. Sledeći kritiku materijalizma od strane Mihajlovskog Lenjin ukazuje na činjenicu da on izbegava bavljenje oko konkretno formulisanih teza i novih pojmova koje Marks uvodi u analizu društvene stvarnosti, da pogrešno citira, izvrće smisao i podmeće ideje, ukratko; da se služi metodom manipulacije. Na primer on obilazi činjenicu da Marks za svoj predmet ima izučavanje savremenog društva, a ne društva uopšte, da pretenduje na objašnjenje istorije kapitalizma, a ne istorije čovečanstva. Takođe izbegava da se bavi pitanjem u kom smislu Marks govori o ekonomskom zakonu razvoja društva kao o prirodnom zakonu i analizom pojma »društveno-ekonomska formacija«. Te manjkavosti u pobijanju materijalizma Lenjin objašnjava pozicijom sa koje Mihajlovski kritikuje marksizam. To je pozicija sociologa utemeljivača i branioca buržoaskog društva koju je Marks prevazišao i sa koje se on ne može razumeti. Kategorije kojima operiše Mihajlovski pripadaju tim sociolozima; »društvo uopšte«, »ljudska priroda«, »ciljevi društva uopšte« itd. To su kategorije subjektivne sociologije. Svoj stav Lenjin ilustruje rečima

² Mesečni časopis, izlazio u Petrogradu od 1876. do sredine 1918. Od početka devedesetih godina organ narodnjaka.

samog Mihajlovskog po kome, »sociologija mora početi s nekom utopijom« i po kome je »bitan zadatak sociologije pokazivanje onih društvenih uslova pod kojima ova ili ona potreba ljudske prirode dobija zadovoljenje«³. Nasuprot Mihajlovskom Lenjin objašnjava suštinu Marksovih kategorija, način na koji je on do njih došao i značaj koji one imaju za naučno saznanje i radničku klasu. Na primer, u »Predgovoru za prilog kritici političke ekonomije« — tom supstratu istorijsko-materijalističkog shvatanja društva — Lenjin vidi, ukazujući na Marksov zaključak o zavisnosti toka ideja od toka stvari, društvene svesti od društvenog bića, genijalnu ideju materijalizma u sociologiji koja je prvi put stvorila uslove za stvarno naučnu sociologiju. Tu ideju materijalizma u radu klasika Mihajlovski nije mogao da shvati jer se nalazio na pozicijama buržoaske sociologije.

Kod osporavanja drugog stuba marksizma, dijalektičkog metoda, Lenjin primećuje da je Mihajlovski pritisnut obiljem materijala — koji je Marks obradio — morao ovome priznati da je »toliko napunio dijalektičku shemu činjeničkom sadržinom da je nju moguće skinuti s te sadržine kao poklopac s činije, a da se ništa ne promeni«⁴. Međutim, taj momenat iskrenosti mu nije smetao da optužuje marksiste za oslanjanje na nekakvu apriornu veru u »nepobitnost« dijalektičkog procesa i objašnjavanje društvenih pojava pomoću Hegelovih trijada. Lenjin je navodeći misli Marksa i Engelsa o dijalektici i na primerima razvoja kapitalizma opovrgao shvatanje dijalektike koje ima Mihajlovski kao »apriorne konstrukcije« i pokazao mu da se, ako već kritikuje određena shvatanja, »kritika sastoji u poređenju i sučeljavanju dane činjenice, ne s idejom, nego s drugom činjenicom, da je za kritiku važno da činjenice budu što tačnije ispitane i da predstavljaju jedne u odnosu na druge razne momente razvitka, kao i da kritici kao polazna tačka ne može nikako služiti ideja, nego samo spoljašnja objektivna pojava«⁵.

Prelazeći na borbu protiv ruskih socijaldemokrata Mihajlovski se služi takođe izopačavanjem njihovih ideja koje onda pobija kao originalne stavove socijaldemokrata. Da bi pokazao u ime čega se Mihajlovski bori protiv ruskih marksista Lenjin navodi i izlaže ideje ranih ruskih socijalista koje u osnovi deli i ovaj narodnjački ideolog. Mihajlovski je pisao; »među moralno-političke ideale mi smo ubrajali pripadanje zemlje zemljoradniku i oruđa za proizvodnju proizvođaču, srednjovekovni oblici rada koji kod nas postoje jako su poljuljani« da bi zaključio, »naš zadatak nije u tome da pošto poto odgajimo 'samoniklu' civilizaciju iz vlastite nacionalne utrobe, ali nije ni u tome da potpuno prenesemo kod nas zapadnu civilizaciju sa svim protivrečnostima koje je rastržu... treba uzimati ono što je dobro odasvud otkud je god moguće, a da li će biti ono svoje ili tuđe — to već nije pitanje principa nego praktičnosti«⁶. Navodeći ove misli Lenjin primećuje da je subjektivni metod u sociologiji, kojim se Mihajlovski služi

³ V. I. Lenjin, Izabrana dela u dva toma, Tom I str. 84. n 85. »Kultura« Beograd 1948.

⁴ Nav. delo str. 109.

⁵ Nav. delo str. 111.

⁶ Nav. delo str. 129. i 130.

ovde dat kao na dlanu. Služeći se ovim metodom on je u razumevanju društvene stvarnosti dospao do odbrane sitno-buržoaskog kapitalizma, i da ironija bude veća, usled toga sebe i svoje istomišljenike smatrao »prijateljima naroda«, ljudima pozvanim da narodu donesu »blagostanje«.

U suštini Mihajlovski nije izneo ni jedan ozbiljan argument ni protiv materijalizma, ni dijalektičkog metoda, ni protiv ruskih socijaldemokrata. Njegova kritika ne seže do predmeta kritike. On kritikuje iz istorijske pozadine, metodom koji je istorijski prevaziđen.

U trećoj svosci Lenjin kritikuje taktiku i politički program narodnjaka koji su rezultat njihovog nerazumevanja klasnih odnosa u Rusiji. On ističe da je, »opšta tendencija 'prijatelja naroda' kao i svih ruskih liberala da prikrivaju antagonizam klasa kao i eksploataciju trudbenika u Rusiji predstavljajući sve to samo kao proste defekte«⁷. Osnovna greška svih narodnjaka sastojala se u izbegavanju analize produkcionih odnosa koji su se formirali u kустarskoj kućnoj industriji i u shvatanju da ugnjetavanje rada u toj industriji nije posledica tih produkcionih odnosa, nego da leži izvan njih — u oblasti politike. Za krupnu industriju su ispravno tvrdili da eksploatacija izvire iz produkcionih odnosa koji se njome uspostavljaju. Tako su, ne uviđajući vezu između kустarske i krupne industrije kao vezu nižeg i višeg stepnja u razvoju kapitalizma, stvorili veštačku podelu između njih i suprotstavljali ih kao 'narodnu' — kустarsku, 'veštačkoj' — krupnoj industriji. Iz ovakve podele rodila se ideja da kapitalizam protivreči ruskom 'narodnom' uređenju i da Rusija ne može da doživi sudbinu Evrope. Lenjin upravo tu ideju pobija kod Krivenka i ostalih narodnjaka i ukazuje im na prava rešenja koja se mogu dobiti samo materijalističkom analizom ruskog društva. On pokazuje da kapitalizam ne protivreči 'narodnom' uređenju, nego da se iz njega neposredno razvija kao njegov direktni produžetak. »Oni nikako nisu kadri da shvate da je kapital određen odnos među ljudima, odnos koji ostaje isti i pri nižem i pri višem stepenu razvitka kategorija koje se upoređuju«, i dalje; »Krivenko je svojim frazama o narodnoj, pravoj, pravilnoj i tsl. industriji naprosto pokušao da prikrije činjenicu da naše kустarske radinosti takođe predstavljaju kapitalizam na raznim stepenima njegovog razvitka«⁸. Lenjin na postojećim statističkim istraživanjima s određenim izmenama dokazuje raslojavanje unutar kустarskih radinosti i u čitavom društvu na buržuje i proletere, čime doslovno pobija svaki argumenat narodnjaka zasnovan na istom materijalu. Za politički program narodnjaka ističe da »potpuno i u celini stoji na tlu savremenog društva i da svoj zadatak vidi u njegovom krpljenju i opravkama sredstvima kao što su: jeftin kredit za seljaka, usavršavanje tehnike, banke itd«⁹, odnosno sredstvima koja ubrzavaju razvoj kapitalizma protiv kojega se oni navodno bore.

⁷ V. I. Lenjin, Izabrana dela u 16 tomova, Tom I str. 195. »Kultura«, Beograd, 1960.

⁸ V. I. Lenjin, Izabrana dela u 16 tomova, Tom I str. 204 i 206 »Kultura«, Beograd 1960.

⁹ Nav. delo str. 223.

U ostalim delima napisanim do 1900. god., a posvećenim ruskoj ekonomskoj i političkoj stvarnosti Lenjin nastavlja oštru kritiku narodnjaštva. On pobija narodnjačko shvatanje o nemogućnosti razvitka kapitalizma. Naime, narodnjaci su tvrdili da se kapitalizam razvija na račun potrošnje, a ne na račun proizvodnje. Otuda su zaključivali da je zbog propadanja sitnog proizvođača, opala kupovna moć stanovništva, usled čega se sužava obim tržišta, te razvoj kapitalizma postaje nemoguć. Očigledno je da oni o procesu društvene reprodukcije, iako su znali za 'Kapital' i analizu tog procesa u njemu, nisu mnogo znali. Lenjin takođe pobija i njihovo poricanje postojanja društvene podele rada u Rusiji, za koju su govorili da je rezultat veštačkih mera i da nije iznikla iz dubina narodnog života.

U prvom slučaju on dokazuje da „razvijanje proizvodnje na račun proizvodnje izgleda paradoksalno i nesumnjivo predstavlja protivrečnost, ali — baš ovo proširenje proizvodnje bez odgovarajućeg proširenja potrošnje odgovara istorijskoj misiji kapitalizma i njegovoj strukturi; 1. razvijanju proizvodnih snaga društva, 2. isključivanju mase stanovništva u iskorišćavanju tehničkih novina«¹⁰. U drugom slučaju, napominjući da je društvena podela rada osnova celokupne robne privrede i da je u Rusiji dostigla zavidan nivo, Lenjin utvrđuje da nema ništa besmislenije nego iz protivrečnosti kapitalizma izvoditi zaključak da je on nemoguć i proglašavati društvenu podelu rada veštačkom tvorevinom, kada ona leži u osnovi same mogućnosti razvoja društva.

Razliku između narodnjaštva i marksizma on nalazi u karakteru kritike ruskog kapitalizma. »Narodnjak smatra da je za kritikovanje kapitalizma dovoljno ako se kaže da postoji eksploatacija... marksist smatra da te pojave eksploatacije treba objasniti i povezati kao sistem određenih produkcionih odnosa. Narodnjak smatra da je za kritikovanje kapitalizma dovoljno da se on osudi sa tačke gledišta njegovih ideala... marksist smatra da treba najpodrobnije izučiti one klase koje se stvaraju u kapitalističkom društvu, smatra da je osnovana jedino kritika koja se vrši sa tačke gledišta određene klase«¹¹. Konačni sud o narodnjaštvu Lenjin daje kad kaže; »suština narodnjaštva je zastupanje interesa proizvođača sa tačke gledišta sitnog proizvođača, sitnog buržuja... izvor narodnjaštva jeste prevlast klase sitnih proizvođača u kapitalističkoj Rusiji posle reforme«¹², dakle, posle 1861. godine.

U borbi protiv narodnjaka Lenjin se oslanjao na savez s takozvanim »legalnim marksistima«. Za njih treba reći da su predstavljali prvu reformističku struju u ruskoj socijaldemokratiji u oblasti teorije. S obzirom da je apsolutistička vlast njihovu delatnost tolerisala, jer je i ona bila usmerena na borbu protiv narodnjaštva, koje se smatralo glavnim izvorom opasnosti po režim, Lenjin je udruživanje sa njima smatrao poželjnim i nazvao ga »prvim stvarno političkim savezom ruske socijaldemokratije, zahvaljujući kome je postignuta izvanredna

¹⁰ V. I. Lenjin, Izabrana dela u 16 tomova, Tom II str. 35. i 36.

¹¹ V. I. Lenjin, Izabrana dela u 16 tomova, Tom I str. 421 »Kultura«

¹² Nav. delo str. 375.

brza pobjeda nad narodnjaštvom»¹³. Međutim, taj savez je bio izraz nužnosti i kao takav morao je imati privremeni karakter, jer su se legalni marksisti borili protiv narodnjaka s pozicija buržoazije, a ne proletarijata. Oni su iz marksizma izbacivali učenje o proleterskoj revoluciji i diktaturi proletarijata i pozivali narod da prizna svoju neukost i pođe u školu kapitalizma. Koliko narodnjake optužuje za subjektivizam, za kritiku kapitalizma s aspekta ideala i zahteva morala, Lenjin toliko legalne markiste kritikuje zbog objektivizma i veličanja kapitalizma. Opštu ocenu legalnog marksizma on daje kad procenjuje Struveovu kritiku narodnjaštva. »Osnovna karakteristika Struveovih rasuđivanja jeste njegov uski objektivizam, koji se ograničava na dokazivanje neminovnosti i nužnosti procesa, a ne teži da u svakom konkretnom stadiju tog procesa otkrije njemu svojstveni klasni antagonizam — objektivizam koji karakteriše proces uopšte, a ne one antagonističke klase posebno iz čije se borbe formira proces«¹⁴.

Na osnovu Lenjinovih ocena opšti zaključak bi bio da i jedni i drugi svojom apstraktnom kritikom stvarnosti u suštini predstavljaju krajnosti koje se dodiruju.

III KRITIKA EKONOMIZMA

Devedesetih godina u ruskoj socijaldemokratiji pojavljuje se i druga reformistička struja — »ekonomizam«. Za razliku od legalnih marksista koji su bili reformisti u teoriji i programu, ekonomisti su oličavali reformizam u političkoj taktici partije. Svoje poglede izneli su u manifestu poznatijem pod imenom »Kredo« čiji su autori: Kus-kova, Prokopovič i drugi tzv. »mladi« socijaldemokrati. Osnovna ideja »Kreda« izražava se u stavu; »radnici neka vode ekonomsku borbu, a marksistička inteligencija neka se stapa s liberalima radi političke borbe«.¹⁵ Ovu oportunističku ideju ekonomista Lenjin kritikuje u delu »Šta da se radi«, odbacujući u isto vreme i na njoj zasnovano shvatanje taktike i organizacije partije.

Opšti izvor reformizma u proleterskim partijama krajem prošlog veka treba tražiti u dužem relativno stabilnom razvoju kapitalizma. U to vreme kapitalizam već prerasta u svoju monopolsku fazu. Uglavnom je to bio period prosperiteta i ekspanzije, koji se vršio na račun neviđene eksploatacije kolonizovanih zemalja. Standard stanovništva evropskih zemalja je znatno porastao. Takvo stanje je uz ideološku ofanzivu buržoazije, kod nekih teoretičara radničkog pokreta stvorilo veru u moć buržoaske demokratije i ubeđenje da se socijalizam može ostvariti poštujući zakone parlamentarne borbe. Oni su u tome otišli dotle da su počeli da 'ispravljaju' osnovna Marksova saznanja o prirodi kapitalizma. U evropskoj socijaldemokratiji nastaje borba revizio-

¹³ V. I. Lenjin, Izabrana dela u II toma, Tom I str. 175 »Kultura«, Beograd, 1948.

¹⁴ V. I. Lenjin, Izabrana dela u 16 tomova, Tom I str. 476 »Kultura«, Beograd 1960.

¹⁵ V. I. Lenjin, Izabrana dela u II toma, Tom I str. 177. »Kultura« Beograd 1948.

nističkog krila protiv »dogmatskog« marksizma. Revizionisti su se pozivali na takozvanu »slobodu kritike«, koja je u stvari karikaturna verzija Marksovog zahteva za »bespoštednu kritiku svega postojećeg«. Za tu »slobodu kritike« Lenjin kaže da je »sloboda oportunističkog pravca u socijaldemokratiji, sloboda pretvaranja socijaldemokratije u demokratsku partiju reformi, sloboda unošenja buržoaskih ideja i buržoaskih elemenata u socijalizam«¹⁶.

U Rusiji se za »slobodu kritike« zalagalo »Radničko delo«, organ ekonomista. Međutim, Lenjin primećuje da ekonomisti kao zagovornici slobode kritike u stvari sami zaziru od otvorene i dosledne kritike. »Oni popreko gledaju na teoretske sporove, frakcijska neslaganja i politička pitanja, oni bi hteli da se sve te borbe prenesu u inostranstvo a da stvar socijaldemokrata bude radnički pokret ovde, pokret koji se ograničava na borbu za poboljšanje radničkog života«¹⁷. Na taj način ekonomisti postaju ideolozi spontaniteta u radničkom pokretu, koji zahtevaju da se prizna »zakonitost postojanja onoga što postoji«, što revolucionari nikako ne mogu prihvatiti, jer je njihov osnovni zahtev baš izmena postojećeg. Svoj oportunizam ekonomisti su najbolje sami izrazili kada su taktiku partije definisali kao »proces rastenja partijskih zadataka koji rastu zajedno s partijom« i kad su istakli da je »poželjna ona borba koja je moguća, a moguća je ona koja se vodi u datom momentu«¹⁸. Dakle, oni ne isključuju političku borbu partije, ali smatraju da politika ide uvek poslušno za ekonomikom i da zato samoj ekonomskoj borbi treba dati politički karakter, tj. dati joj karakter borbe za ekonomske reforme. Ovo podređivanje političke borbe ekonomskoj borbi naročito dolazi do izražaja u njihovom shvatanju sadržine političke agitacije. Glavni smisao političke agitacije su videli u razotkrivanju odnosa između kapitalista i radnika; u razgolićavanju samovolje kapitalista. Određujući političku borbu kao najrazvijeniji, najširi i najstvarniji oblik ekonomske borbe, a ovu kao najšire primenljivo sredstvo uvlačenja masa u aktivnu političku borbu, oni su suzili političku agitaciju na strukovnu borbu i došli do već tada poznate oportunističke teorije stadija, prema kojoj politički zahtevi radničke klase bivaju pristupačni samo posle jednog ili više štrajkova. Pobjivajući njihove stavove o agitaciji i političkoj borbi Lenjin dokazuje da »socijaldemokratija rukovodi borbom radničke klase ne samo za povoljne uslove prodaje radne snage, nego i za uništenje društvenog sistema koji primorava neimućne da se prodaju bogatašima«, da ona »predstavlja radničku klasu ne samo u njenom odnosu prema danoj grupi kapitalista, nego i u njenom odnosu prema svim klasama modernog društva, prema državi kao organizovanoj političkoj snazi«¹⁹. Svodeći borbu radnika na zahteve za poboljšanje uslova rada ekonomisti sprovode tređunionističku politiku u radničkom pokretu koja je prema Lenjinu u stvari buržoaska politika radničke klase, jer se bori samo za »pravilniju« raspodelu i povoljnije uslove u okviru datog sistema, a ne za promenu društvenih odnosa rušenjem tog sistema.

¹⁶ Nav. delo str. 168.

¹⁷ Nav. delo str. 178.

¹⁸ Nav. delo, str. 202.

¹⁹ Nav. delo, str. 209.

... Otuda on podvlači da za socijaldemokrata »ideal ne sme biti sekretar tređuniona, nego narodni tribun koji ume da reagira na sve moguće manifestacije samovolje i ugnjetavanja... da pred svima izlaže svoja socijalistička uverenja i svoje demokratske zahteve... da objašnjava svima i svakome svetskoistorijski značaj oslobodilačke borbe proletarijata»²⁰. Zato je Lenjin smatrao da »avangarda revolucionarnih snaga može postati samo partija koja organizuje doista svenarodna razgolićavanja«, tj. razobličavanje ruskog samodržavlja kao diktature plemstva i buržoazije i kao vlasti policijske samovolje.

Oportunizam u radničkom pokretu ekonomisti su izrazili i u pitanjima organizacije partije. Klanjajući se pred spontanošću pokreta oni su i ovde ispoljili uske poglede na revoluciju i pristalost na društvene reforme. Lenjin ih zato kritikuje za sitničarstvo u pitanjima organizacije partije, za koje kaže da mu je osnova, ne toliko u nepripremljenosti revolucionara za praktičan rad koja je svojstvena svima, nego u pokušajima opravdanja te nepripremljenosti i uzdizanja uskih shvatanja organizacije na nivo posebne »teorije«. U ovim pitanjima on je ukazao na zajedničku osnovu i dodirne tačke dva prividno sukobljena pravca u ruskoj socijaldemokratiji. To su »ekonomizam« i »terorizam«, a zajednička osnova im je shvatanje o spontanom nastajanju društvenih promena. »Ekonomisti se klanjaju pred spontanošću 'čistog radničkog pokreta', a teroristi pred spontanošću najžešćeg revolta intelektualaca koji ne umeju da svoj rad povežu s radničkim pokretom i zato pokušavaju da tokove ovog pokreta ožive 'ekscitativnim terorom'«²¹. Ekonomisti su isticali da radnička klasa ni sama nije istakla borbene zadatke koje joj 'naturaju revolucionari', a teroristi su podvlačili da je moguće i da treba izvršiti političku revoluciju, ali da zato nije potrebna jaka organizacija. Stav ekonomista Lenjin naziva »priprepaškim«, a njih »priprepašima«, jer su se zaista vukli za pokretom i mislili da je glavni zadatak revolucionara uopštavanje i objašnjavanje tekovina pokreta, a ne rukovođenje pokretom u procesu revolucionisanja društva. Problemi organizacije se ne postavljaju ni kod jednih. Neshvatanje potrebe za stvaranjem revolucionarne organizacije koja može da obezbedi energiju, postojanost i kontinuitet političke borbe rezultiralo je iluzijama o revoluciji i sitničarstvom u praksi koje se dugo održalo u ruskoj socijaldemokratiji.

Lenjin uspešno kritikuje i shvatanja ekonomista o nastajanju socijalističke svesti. Po tom shvatanju socijalistička svest nastaje iz klasne borbe proletarijata i to prevashodno ekonomske borbe. Ovakvo shvatanje vodi potčinjavanju proletarijata buržoaskoj ideologiji, vodi u već pomenuti tređunionizam koji predstavlja idejno porobljavanje proletarijata od strane buržoazije. Pozivajući se na Kauckog, Lenjin dokazuje da socijalistička svest i klasna borba nastaju jedno pored drugog, a ne jednog iz drugog, da ekonomski razvitak i klasna borba ne stvaraju kod proletarijata i svest o nužnosti socijalističke revolucije. Socijalističku svest u klasnu borbu proletarijata unose spolja oni slojevi buržoaske inteligencije koji su shvatili zakonitost razvoja dru-

²⁰ Nav. delo str. 230.

²¹ Nav. delo, str. 225.

štva i koji su zato stali na stranu najnaprednije klase braneci njene istorijske interese. »Klasna politička svest može biti donesena radniku samo spolja, tj. izvan ekonomske borbe, izvan sfere odnosa radnika prema poslodavcima. Oblast iz koje se jedino može pocrpsti to znanje jeste oblast odnosa svih klasa i slojeva prema državi i vladi, oblast uzajamnih odnosa među svim klasama... da bi radnicima doneli političko znanje, socijaldemokrati moraju ići u sve klase stanovništva, moraju slati na sve strane odrede svoje vojske«²². Međutim, to ne znači da radnici ne učestvuju uopšte u izgrađivanju te svesti. Oni svakako učestvuju, ali samo utoliko ukoliko im je pošlo za rukom da ovladaju znanjem svoga doba, učestvuju ne kao radnici nego kao teoretičari socijalizma ponikli iz slojeva radnika. Setimo se Prudona, Vajtlinga, Dicgena itd.

Lenjin se bori protiv ekonomista pre svega zbog njihovog klanjanja pred spontanošću radničkog pokreta, zbog nerazumevanja da »spontanost mase zahteva od revolucionara masu svesnosti i u teoretskom i u političkom i u organizacionom radu«²³. On priznaje da je polet masa zbunio socijaldemokrate, ali zaostajanje za pokretom u datom momentu, ne sme se pretvoriti u princip, nedozvoljivo je nesposobnost proglašavati za vrlinu kako to čine ekonomisti, već se mora učiniti napor da se pokret teorijski, politički i organizaciono objedini i pripremi za revolucionarnu navalu na stubove reakcije. Tu neophodnost Lenjin je uviđao od svih pre i zato se uporno i silovito borio protiv svih skretanja razvijajući istovremeno plodonosne ideje o tome kako pokret i partiju proletarijata povezati i učiniti jedinstvenom na beskrajnim prostorima Rusije.

IV KONCEPT PARTIJE

Radeći na poslovima objedinjavanja revolucionarnog pokreta proletarijata Lenjin je sa drugovima iz grupe »Oslobođenje rada«²⁴ pokrenuo opšteruski politički list, »Iskru« čiju je koncepciju razradio još u progonstvu. Taj list je trebalo da postane jezgro oko koga će se okupiti i povezati rascepkani socijaldemokratski kružoci u jedinstvenu partiju. Privodeći tu zamisao cilju Lenjin je u četvrtom broju »Iskre« u članku »Od čega početi« dao polazne organizacione principe partije, koje je u delu »Šta da se radi...« dalje razvio i branio od ekonomista.

Ukazujući na slabosti koje su pratile rad revolucionarnih kružoka, a koje su proisticale iz njihove rascepkanosti i nepovezanosti odnosno, iz zatvorenog, 'esnafskog' karaktera lokalnog rada, zbog kojeg različita mišljenja o teorijskim i praktičnim pitanjima nisu mogla biti otvoreno prodiskutovana, Lenjin daje predlog načina na koji treba takav rad povezati u rad jedinstvene partije. Konstatujući nedostatke mesnih partijskih organizacija kao što su: a) nepostojanje ozbiljne

²² Nav. delo, str. 229.

²³ Nav. delo, str. 206.

²⁴ Prva ruska marksistička grupa. Organizovao ju je Plehanov 1883. u Ženevi, zajedno sa grupom drugova, sklanjajući se pred policijskim terorom u Rusiji.

pripreme i revolucionarnog vaspitanja (ne samo kod radnika nego i kod intelektualaca); b) neumesno i neumereno primenjivanje izbornog načela; c) udaljenost radnika od aktivne revolucionarne delatnosti; Lenjin predlaže, da bi se ovi nedostaci ispravili i partija dobila čvršću organizaciju, da u partiji postoje dva rukovodeća centra: a) Centralni organ i b) Centralni komitet. Prvi je trebalo da rukovodi partijom idejno, drugi, neposredno i praktično. Članovi rukovodećih organa su morali biti u svemu jedinstveni. Za sve niže oblike partijskih organizacija predlagao je da mu na čelu stoje partijski komiteti koji bi na čitavoj teritoriji bili međusobno povezani — horizontalno i vertikalno. Od ovih mesnih komiteta bi polazile dalje sve njima podređene ustanove. Dakle, komiteti bi ih organizovali, a one u svom radu neposredno bile odgovorne ovima. To bi bile: a) mreže izvršnih agenata, koje bi trebalo da po mogućnosti obuhvate svu radničku masu i koje bi bile organizovane u obliku rejonskih grupa i fabričkih potkomiteta; b) od komiteta bi polazile najraznovrsnije grupe i kružoci koji bi opsluživali ceo pokret. Sve te grupe, kružoci i potkomiteti bi po Lenjinu morali imati status ustanova mesnih komiteta, a svi njihovi članovi bi u okviru svojih unutrašnjih stvari bili potpuno ravnopravni. Oni bi preko određenih članova mesnih komiteta održavali vezu s centralnim ustanovama partije.²⁵ Po svojoj suštini duboko dijalektična, Lenjinova misao je ovakvom principu centralizacije: u idejnom i praktičnom rukovođenju partijom, suprotstavljala kao korektiv, princip decentralizacije u pogledu informisanosti centra partije i odgovornosti pred partijom. »Rukovoditi pokretom mora što manji broj, što homogenijih grupa profesionalnih revolucionara s velikim iskustvom. Učestovati u pokretu mora što veći broj, što raznolikijih i raznovrsnijih grupa iz najrazličitijih slojeva proletarijata... ova decentralizacija je neophodan uslov revolucionarne centralizacije i njen korektiv«^{25*}. Znači, svi jedinstveno i disciplinovano sprovode zaključke i direktive centra — svi posebno i pojedinačno saopštavaju rezultate i odgovaraju za greške i propuste pred partijom, u svojim organizacijama i pred partijskim organima. Svoja shvatanja organizacije partije Lenjin je afirmisao u borbi protiv ekonomista. On se zalagao za stvaranje partije 'odozgo' — putem centralnog organa kao njenog revolucionarnog jezgra. Partiju je koncipirao kao organizaciju profesionalnih revolucionara. Zato je govorio da se ona mora razlikovati od organizacije radnika za ekonomsku borbu. »Organizacija radnika mora da bude strukovna, što šira i što manje konspirativna. Organizacija revolucionara mora obuhvatati ljude čija je profesija revolucionarna delatnost, ne sme biti mnogo široka i mora biti što konspirativnija. U njoj se mora brisati svaka razlika između radnika i intelektualaca«²⁶. Kad je udarao temelje ovakvoj organizaciji, tzv. kadrovskoj partiji, Lenjin je uzimao u obzir uslove koji su postojali u apsolutističkoj Rusiji i nikada nije mislio da svoj koncept propisuje kao obaveznu formu za sve zemlje i sva vremena. Baš naprotiv, smatrao je da različiti unutrašnji uslovi

²⁵ Nav. delo, str. vidi od 438. do 441., Beograd 1960.

^{25*} V. I. Lenjin, Izabrana dela u 16 tomova, Tom III str. 441, »Kultura«

²⁶ V. I. Lenjin, Izabrana dela u II toma, Tom I str. 256.

pojedinih nacija zahtevaju i njima adekvatan koncept proleterske partije. Zato će se kritika ovakvog koncepta od pojedinih Lenjinovih drugova i kasnijih istraživača pokazati neumesnom, jer je slepa za realnost u kojoj je on ponikao. Lenjin jednom prilikom u tom smislu kaže: »ko želi partiju kao široku organizaciju s izborima, s izveštajima, s opštim glasanjima itd. pod apsolutizmom — taj je prosto nepopravljiv utopist«²⁷. On, uvažavajući uslove u kojima deluje, podvlači neophodnost izgrađivanja stabilnog jezgra partije. »I evo ja tvrdim; a) da ni jedan revolucionaran pokret ne može biti čvrst bez organizacije rukovodilaca koja je stabilna i koja održava kontinuitet; b) da ukoliko je šira masa koja se spontano uključuje u borbu... utoliko je preča potreba za takvom organizacijom i utoliko ta organizacija mora biti čvršća; c) da se ta organizacija mora sastojati poglavito od ljudi koji se profesionalno bave revolucionarnom delatnošću; d) da će u apsolutističkoj zemlji, ukoliko više suzimo sastav članova takve organizacije... utoliko biti teže pohvatati takvu organizaciju i e) utoliko će biti širi krug lica iz radničke klase i iz ostalih društvenih klasa koja će naći mogućnosti da učestvuju u pokretu i da aktivno rade u njemu«²⁸. Treba reći da centralizacija konspirativnih funkcija partije nije značila i centralizaciju svih funkcija partije. Razvijajući svoj koncept partije Lenjin obrazlaže i zašto se on može ostvariti samo putem organizovanja opšteruskog političkog lista. On to čini polemišući sa partijskim drugom Nadeždinom koji je smatrao da ovakav list nema svrhe da postoji sve dok u mestima ne budu uspostavljene snažne političke organizacije. Po Lenjinu pak, »suština i jeste u tome što nema nikakvog drugog sredstva da se vaspitaju snažne političke organizacije u mestima osim putem opšteruskog lista«²⁹. Dakle, razlog postojanja političkog lista je baš u tome, da obrazuje, politički prosvetuje široke slojeve radnika i sugerira im oblike organizovanja i praktičnog rada. Svi kružoci i veze koji su bili ranije uspostavljeni carska policija je razbijala, jer nisu bili dovoljno konspirativni i centralizovani, nisu imali opštu nit koja bi ih povezivala i činila lako obnovljivim. Ulogu te opšte niti je prema Lenjinu trebalo da preuzme opšteruski socijaldemokratski list, koji bi vršio funkciju ne samo kolektivnog propagatora i agitatora nego i kolektivnog organizatora. U konkretnom slučaju, tu ulogu je trebala da preuzme »Iskra«. Preko »Iskre« Lenjin je pokušao da idejno i organizaciono objedini sve mesne kružoke kako bi mogao da sazove kongres na kome bi bila stvarno stvorena jedinstvena Socijaldemokratska radnička partija Rusije (SDRPR); jer na prvom kongresu u Minsku 1898. takva partija nije bila stvorena. »Iskra« je trebalo da sačini nacrt programa i statuta partije koji bi na kongresu bili usvojeni i dalje služili kao platforma za delovanje partije u društvu i rešavanje njenih unutrašnjih odnosa.

²⁷ Nav. delo, str. 262.

²⁸ Nav. delo, str. 266.

²⁹ Nav. delo, str. 297.

V. DRUGI KONGRES I. POJAVA FRAKCIJA

Drugi kongres je održan 1903. godine. Rad je otpočeo u Briselu, ali ga je zbog intervencije belgijske policije nastavio i završio u Londonu. Glavni zadatak kongresa je bio stvaranje jedinstvene partije na organizacionim načelima koja je istakla »Iskra«. Njen program i pravac imali su da postanu program i pravac partije. Dakle, na kongresu je trebalo da bude usvojen program i statut partije. Međutim, to nije išlo lako jer su na kongresu bile predstavljene različite grupacije ruske socijaldemokratije. Ipak, program je prihvaćen srazmerno glatko i u jedinstvu »iskrovaca« protiv oportunističkog dela kongresa, koji se protivio unošenju u program stava o diktaturi proletarijata pozivajući se na to da niz socijaldemokratskih partija u Evropi nema u svom programu tačku o diktaturi proletarijata. Za razliku od programa, usvajanje partijskog statuta koji je trebalo da učini kraj sitničarstvu i kružokovštini, organizacionoj rasepkanosti i nedisciplini, izazvalo je žučne rasprave i podelu samih »iskrovaca« na revolucionarno i oportunističko krilo. Podela je nastala oko pitanja formulacije prvog paragrafa statuta, a kasnije se prenela i dobila svoj definitivan oblik na pitanju izbora u centralne organe partije. Izlažući suštinu ideja koje je »Iskra« htela da ugradi u temelje partije, Lenjin objašnjava kako je do sukoba došlo i kako se on zatim razgranao na sva pitanja organizacije. Osnovne ideje razrađene u »Iskri« su bile: a) ideja centralizma, kojom su rešavana organizaciona pitanja; i b) ideja specijalne uloge Centralnog organa — opšteruskog političkog lista revolucionarne partije, koja je izražavala i garantovala jedinstvo u uslovima političkog ropstva u apsolutističkoj Rusiji. Ove ideje su bile od svih prihvaćene i trebalo je samo da se pretoče u paragrafe statuta i ozakone na kongresu. Stvorena su dva projekta statuta, Lenjinov i Martovljev. Kongres je usvojio Lenjinov projekat s tim što je nakon dugih rasprava većinom od 8:22 glasa odbacio Lenjinov prvi paragraf, a usvojio Martovljev. Prvi paragraf se odnosi na određivanje pojma člana partije. U Lenjinovom projektu prvi paragraf glasi: »Članom partije smatra se svako ko priznaje njen program i pomaže partiju kako materijalnim sredstvima tako i ličnim učešćem u jednoj od partijskih organizacija«³⁰. Paragraf koji je kongres usvojio glasi: »Članom partije smatra se svako ko priznaje njen program, pomaže partiju materijalnim sredstvima i pruža joj redovnu ličnu pomoć pod rukovodstvom jedne od njenih organizacija«³¹.

Lenjin kritikuje ovakvu formulaciju pojma člana partije jer ona implicira i ostale odnose u partiji koje će neminovno razvodniti, a partiju kao avangardu klase poistovetiti sa klasom, što je za prilike u Rusiji značilo neposredno vraćanje na »ekonomizam« i njegovu teoriju sponatnosti. »U Martovljevom projektu nema nikakve ideje u njemu je samo prazna fraza, da članovi partije rade pod kontrolom i rukovodstvom organa partije to je samo po sebi jasno, to ne može ni biti drukčije«, piše Lenjin, i dalje »s gledišta Martova granica partije po-

³⁰ Nav. delo, str. 358.

³¹ Isto.

staje potpuno neodređena, jer se 'svaki štrajkač' može deklarirati kao član partije³². Dakle, po ovoj formulaciji gubi se razlika između pojma klase i partije i dezorganizuje rad same partije. Otvara se mogućnost za lako ubacivanje policijskih agenata u partijske organe i hapšenje njenih najboljih kadrova. Manjina iskrovaca na čelu sa Martovom je u Lenjinovoj formulaciji člana partije videla partiju kao »zavereničku organizaciju«. Martov je isticao da »zaverenička organizacija — koju po njemu promoviše Lenjin — ima smisla samo utoliko ukoliko je obavlja široka socijaldemokratska radnička partija«³³. Na taj način je jasno pokazao da ne razlikuje partiju od klase i zato je sa svojim istomišljenicima pripisivao Lenjinu da želi da ograniči ukupan broj članova partije na broj zaverenika. Osporavajući ove tvrdnje Lenjin podvlači, »nema partija da obavlja zavereničku organizaciju, nego revolucionarna klasa, proletarijat ima da obavlja partiju«. Potkrepljujući svoj stav on uvodi neku vrstu klasifikacije svesnosti radničke klase i određuje mesto partije u njoj. »Po stepenu organizovanosti i konspirativnosti organizacije mogu se razlikovati ove kategorije: a) organizacije revolucionara, b) organizacije radnika, što šire i što raznovrsnije. Te dve kategorije čine partiju; c) organizacije radnika koje se naslanjaju na partiju; d) organizacije radnika koje se ne naslanjaju na partiju ali se faktički potčinjavaju njenoj kontroli i rukovođenju; e) neorganizovani elementi radničke klase koji se donekle takođe potčinjavaju, bar u slučajevima manifestacije klasne borbe, rukovođenju socijaldemokratije«³⁴. Praveći ovako suptilnu razliku između partije i klase, raslojavajući klasu, Lenjin jasno pokazuje da partiju shvata kao živi otvoreni sistem, koji izrasta iz jedne sredine nužno prilagođen uslovima te sredine, ali s osnovnim ciljem da je kao nedostojnu čoveka revolucionariše.

Sukob oko prvog paragrafa statuta pretvorio se u raskid između manjine i većine kada manjina na kongresu tzv. »menjševici« koje je vodio Martov, nije htela da prihvati da bude i manjina u centralnim ustanovama partije; u redakciji Centralnog organa, dakle, »Iskre« i u Centralnom komitetu. U stvari pitanje izbora u centralne ustanove partije bilo je osnovni razlog formiranja frakcija u partiji. Menjševici su tražili da se na kongresu potvrdi stara redakcija »Iskre«: Plehanov, Martov, Lenjin, Akseljrod, Žasuličeva, mada je na dnevnom redu kongresa bila predviđena tačka po kojoj je trebalo izabrati po tri lica u CO i CK, koja je kao predlog potekla baš iz redova redakcije CO. Kongres je zaključio da se stara redakcija ne potvrđuje i predložio u CO Plehanova, Lenjina i Martova. Trojka je takođe izabrana i u CK. Martov je svoju kandidaturu odbio.

Posle kongresa manjina je počela da se služi različitim sredstvima kako bi dezavuisala kongres. Lenjin je takve postupke okarakterisao kao »ludačke, partijskih članova nedostojne pokušaje razbijanja partije«. Ubrzo posle kongresa Plehanov je u interesu »jedinstva partije« prešao na stranu menjševika, koji su ojačani njime osvojili CO a

³² Nav. delo, str. 358. i 377.

³³ Nav. delo, str. 373.

³⁴ Nav. delo, str. 376.

u leto 1904. i CK. Tako je »Iskra« od organa revolucionarnog marksizma postala tribina oportunizma, a u SDRPR se produbilo neslaganje koje je rezultiralo podelom na »boljševike« i »menjševike«.

Ovaj kongres je pokazao da socijaldemokratija još nije zrela za jedinstvenu akciju, da u njoj još ima tradicionalizma i lokalizma, ali i to da u njoj postoji dosledno revolucionarno jezgro boljševika koje će postati avangarda proletarijata u Rusiji.

VI TREĆI KONGRES I BURŽOASKA REVOLUCIJA

Neposredno posle Drugog kongresa na kome nije došlo do ujedinjenja partije: Lenjin je pokrenuo inicijativu za sazivanje Trećeg kongresa. Praktičan korak u tom pravcu bilo je avgustovsko savetovanje boljševika u Švajcarskoj 1904. godine na kome je usvojen »Proglas« partiji kojim su partijske organizacije pozvane na borbu za sazivanje Trećeg kongresa. Nešto kasnije formiran je i »Biro komiteta većine« koji je praktično pripremio kongres. Pokrenut je i boljševički list »Napred« koji je takođe radio na sazivanju kongresa.

U međuvremenu klasni antagonizmi u Rusiji su neprekidno rasli. Ekonomska kriza koja je trajala još od 1900. potpirivala je političku aktivnost masa. Da bi osuetio približavanje revolucije car se odlučio za imperijalističku ekspanziju na Dalekom istoku, gde je došao u sukob sa istim težnjama Japana. Iz tog sukoba proizišao je januara 1904. god. Rusko-Japanski rat koji će za već truli apsolutistički režim biti katastrofalan. Na unutrašnjem planu rat je praćen buržoasko-demokratskom revolucijom. Ona je počela poznatom »Krvavom nedeljom«³⁵, talasom štrajkova i protesta širom Rusije. Revolucionarna situacija je zatekla socijaldemokratiju razjedinjenu.

U takvoj situaciji Lenjin je zahtevao hitno sazivanje Trećeg kongresa SDRPR koji je i održan maja 1905. u Londonu. U isto vreme menjševici su održali svoju Konferenciju u Ženevi.

Treći kongres je razradio plan po kome je proletarijat u prvoj fazi revolucije trebalo da se bori za pobedu buržoasko-demokratske revolucije u savezništvu sa seljaštvom i da dovođenjem buržoaske revolucije do kraja, ovu u sledećoj etapi pretvori u socijalističku revoluciju. Odluke kongresa Lenjin je teorijski obrazložio u delu »Dve taklike socijaldemokratije...«. On je shvatio da ishod revolucije zavisi od toga kako će se postaviti radnička klasa; da li će ona prihvatiti ulogu pomagača buržoazije ili preuzeti funkciju rukovođenja narodnom revolucijom. Sam se, što je logično, opredeljuje za drugu alternativu dokazujući da će socijaldemokratija osvedočiti svoju revolucionarnost jedino ako postane rukovodeća snaga revolucije. I pored toga što ističe da revolucija uči takvom brzinom i temeljitošću koje su neverovatne u mirnim periodima političkog razvitka, on podvlači da je za partiju bitno da ona ume nečemu naučiti revoluciju, tj. da li će

³⁵ Nedelja 9. januara 1905. Dan kada se car surovo obračunao sa golorukim narodom koji je preko sveštenika Georgija Gajdara hteo da mu preda peticiju sa radničkim zahtevima, mirno demonstrirajući pred Zimskim dvorcem. Prema podacima koje beleži Lenjin bilo je oko 5000 poginulih i ranjenih.

umeti da se koristi pravilnošću učenja naučnog socijalizma i svojom povezanošću sa jedinom do kraja revolucionarnom klasom, da bi revoluciji udarila proleterski pečat, da bi je dovela do kraja na delu. Analizom taktičkih rezolucija kongresa i konferencije Lenjin dokazuje da rezolucije kongresa u potpunosti odgovaraju toj ulozi, dok rezolucije konferencije po tom pitanju predstavljaju kompromis s liberalno-monarhističkom buržoazijom. Jedno od pitanja koje se postavljalo pred oba skupa bilo je i pitanje uspostavljanja Privremene revolucionarne vlade u slučaju da revolucija pobedi. Boljševici u odnosu prema PRV zauzimaju aktivan stav. Smatraju da ona treba da nastane kao organ pobedonosnog narodnog ustanka i da obezbedi slobodu agitacije za izbor ustavotvorne skupštine koja bi proglasila demokratsku republiku. Nasuprot njima, menjševici su svojim rezolucijama pokazali spremnost na kompromis i ulagivanje buržoaziji. Oni su s jedne strane takođe isticali da PRV treba da proiziđe iz narodnog ustanka, ali su s druge strane tvrdili da se odlučna pobeda nad carizmom može ostvariti i »odlukom« nekog predstavničkog tela da se sazove ustavotvorna skupština. Lenjin primećuje da menjševici ne shvataju da je prvi način pobeda revolucije na delu, a drugi, »Odluka«, pobeda na rečima; u stvari menjševičko dodvoravanje liberalnoj buržoaziji. Kritikujući ostale rezolucije konferencije Lenjin objašnjava da oportunist menjševika umnogome izvire iz njihovog neshvatanja kategorije; 'buržoaska revolucija'.« Iz njihovog rezonovanja neprekidno izbija misao da je buržoaska revolucija, revolucija koja može dati ono što je korisno samo buržoaziji³⁶. Otuda je proizišao njihov stav da socijaldemokratija treba da bude partija krajnje opozicije, da zauzima oštro kritički stav prema buržoaziji, ali da ne ulazi u privremenu vladu, jer će to naterati buržoaziju da se povuče od stvari revolucije i time oslabiti njen razmah. Socijaldemokrati boljševici smatraju da je, »buržoaska revolucija u najvećem stepenu korisna proletarijatu. Ukoliko doslednija bude buržoaska revolucija, utoliko će sigurnija biti borba proletarijata protiv buržoazije za socijalizam. Buržoaska revolucija izražava ne toliko interese proletarijata, koliko buržoazije, ali je potpuno apsurdna misao da buržoaska revolucija ne izražava uopšte interese proletarijata«³⁷. Iz analize rezolucija kongresa i kritike rezolucija konferencije Lenjin tvrdi da je u to vreme odlučna pobeda nad carizmom jedino mogla biti revolucionarno-demokratska diktatura proletarijata i seljaštva. Ona bi morala biti diktatura jer bi se nužno oslanjala na vojnu snagu oružane mase i zato što bi sigurno izazvala ogorčen otpor spahija i krupne buržoazije. Ona bi morala biti demokratska, a ne socijalistička, zato što bez niza međustupnjeva ne bi mogla da pređe okvire društveno-ekonomskih odnosa. Ona bi bila diktatura proletarijata i seljaštva zato što bi ove klase rukovodile revolucijom i zahtevale najdublje promene. Parola revolucionarno-demokratske diktature proletarijata i seljaštva predstavlja razvijanje Marksovog učenja o revolucijama kao lokomotivama istorije. Lenjin ističe da su revolucije »praznik ugnjetenih i eksploatisanih, da nikada narodne mase ne mogu biti

³⁶ V. I. Lenjin, Izabrana dela u II toma, Tom II str. 34. »Kultura«, Beograd, 1960.

³⁷ Nav. delo, str. 34. i 35.

tako aktivan tvorac novog poretka kao za vreme revolucije»³⁸. Najviši domet revolucije od 1905. bio je decembarski ustanak prema kome su boljševici i menjševici zauzimali suprotan stav. Plehanov je zbog neuspeha ustanka pokajnički uzdisao; »nije se trebalo laćati oružja«, a Lenjin odvrćao; »naprotiv trebalo je odlučnije, energičnije i ofanzivnije laćati se oružja«.

Jedinstvena pojava u revoluciji, spontano nastala neviđena forma političkog organizovanja u svetu bili su Sovjeti radničkih deputata koji su predstavljali skupštine delegata fabrika i zavoda. Oni su bili prototip sovjeta od 1917. Boljševici su u njima videli klice revolucionarne vlasti naroda.

VII LIKVIDATORSTVO I ODZOVIZAM

Sa porazom revolucije u ruskoj socijaldemokratiji nisu prestale frakcijske borbe. Šta više one su se zaoštrile, jer partija nije mogla odrediti jedinstvenu strategiju i taktiku u borbi protiv kontrarevolucije. Pod udarima reakcije redovi socijaldemokrata su počeli da se osipaju. Među rukovodeće kadrove pojavila se sumnja u mogućnost opstanka s postojećim organizacionim formama. Neki su počeli da govore o raspušćanju ilegalnog dela partije i njenom potpunom legalizovanju, a drugi o opozivanju socijaldemokratske grupe u Državnoj dumi i povlaćenju partije u još dublju ilegalnost. Prvi su prozvani likvidatorima, drugi, odzovistima. Oni su predstavljali dominantne frakcije partije u ovom periodu. Prividno suprotno orijentisane one su bile podjednako opasne za opstanak partije. Dijametralno suprotna ovima bila je revolucionarna frakcija »pravdista« — boljševici okupljeni oko lista »Pravda« — koja je uspela da se izdvoji u samostalnu partiju. Pored njih su, kao neka vrsta prelaznih formi postojali; »boljševici partijci«, koji su zauzimali centrumaški stav; »menjševici partijci«, koji su osuđivali likvidatorstvo; »frakcija Trockog«, i neuspeo pokušaj Trockog i ostalih struja da osnuju takozvani »Avgustovski blok« protiv »pravdista«.

U spisu »O narušavanju jedinstva...« Lenjin kaže; »frakcijaštvo je glavna karakteristična crta socijaldemokratske partije jedne određene epohe... one od 1903. do 1911.« On frakcije i frakcijsku borbu određuje kao; a) nominalno jedinstvo — na rećima su svi jedna partija; b) grupašku samostalnost — na delu grupe međusobno stupaju u pregovore kao suvereni subjekti.³⁹ Lenjin frakcijsku borbu vezuje za rukovodeće vrhove partije, a ne za čitavu partiju. »Partija je bila jedinstvena, nije postojao rasep, ali je postojalo frakcijaštvo tj. faktički su postojale u jedinstvenoj partiji dve frakcije, dve faktički posebne organizacije«⁴⁰. Pitanju frakcija posvećena su i dva posebna partijska skupa na kojima su donete i određene odluke. To su bili; Peta konferencija održana 1908. u Parizu i Plenum CK SDRPR održan 1910. takođe u Parizu. Na oba skupa osuđena su skretanja sa revolucionarnog

³⁸ Nav. delo, str. 88.

³⁹ V. I. Lenjin, Izabrana dela u 16 tomova, Tom VIII str. 342. i 344. »Kultura«, Beograd, 1950.

⁴⁰ Nav. delo, str. 342.

kursa partije. Partijska odluka od 1908. osuđuje likvidatorstvo i objašnjava njegov sadržaj. Likvidatorska frakcija je u odluci označena kao »pokušaj izvesnog dela partijske inteligencije da likvidira postojeću organizaciju i da je zameni bezobličnim udruženjem u okviru legalnosti po svaku cenu, makar ta legalnost bila plaćena cenom otvorenog odricanja od programa, taktike i tradicije partije«⁴¹. Iz odluke se vidi da partija ne osuđuje legalne oblike delatnosti, ali odbacuje zahtev za isključivo legalnom delatnošću. Lenjin uočava idejnu vezu likvidatorstva s regenerativom, to jest s odricanjem od programa i taktike partije, pa i od same partije. Zato on u likvidatorstvu vidi buržoaski uticaj na proletarijat. Buržoazija nastoji da širi i podržava ideje koje likvidiraju proletersku partiju. Postojanje takve frakcije u samoj partiji pokazuje da je jedan deo partije podlegao takvim uticajima i da sprovodi buržoaske interese u proletersku sredinu.

Odluka Plenuma CK SDRPR slična je odluci Konferencije s tim što obuhvata i stav partije prema drugoj struji — odzovistima. »Istorijska situacija socijaldemokratskog pokreta u eposi buržoaske kontrarevolucije neizbežno rađa, kao ispoljavanje buržoaskih uticaja na proletarijat, s jedne strane, negiranje ilegalne socijaldemokratske partije, umanjivanja njene uloge i značaja itd., s druge strane negiranje dumskog rada socijaldemokratije i iskorišćavanje legalnih mogućnosti. Sastvani elemenat socijaldemokratske taktike u takvim uslovima jeste savlađivanje oba skretanja putem proširivanja i produbljivanja socijaldemokratskog rada u svim oblastima klasne borbe proletarijata i objašnjavanje opasnosti od tih skretanja«⁴². Pored definisanja skretanja od revolucionarnog puta u odluci je bitno da ona predviđa način kojim se takva situacija može rešiti. Jasno je rečeno da se stanje u partiji može popraviti samo intenzivnim i svestranim radom na svim frontovima klasne borbe. Sami likvidatori su se prema partijskim odlukama odnosili kao prema nečemu nepostojećem. Oni su nepriznavanjem svog likvidatorstva faktički dokazivali likvidatorstvo. Pokušavali su da dokažu da je likvidatorstvo fikcija nekih partijskih rukovodilaca i grupa. Govorili su da je »nemoguće likvidirati ono što se više ne da likvidirati, čega više nema kao organizovane celine«⁴³. Iz ovoga proističe osnovni stav likvidatora; partije nema i nju obnavljati štetna je utopija. Jedan od osnivača ruske socijaldemokratije Akseljrod podržavao je ideju raspuštanja partije kao legalne organizacije zalažući se za partijsku reformu odnosno, »partijsku revoluciju«, koja bi značila uništenje stare i osnivanje nove partije. Ta nova partija bi po njemu trebalo da bude potpuno legalna. Osnovna razlika u shvatanju legalnosti između reformatorske i revolucionarne struje sastoji se u tome, što su reformatori hteli legalnost koja bi značila kidanje svake veze s postojećim ilegalnim organizacijama, dok su revolucionari vodili borbu za takav legalan rad koji bi štitio ilegalnu partijsku delatnost i organizaciju. Osnovni stav revolucionarne frakcije bio je; iskorišćavati sve mogućnosti legalnog rada s osnovnim ciljem da se prošire

⁴¹ Nav. delo, str. 206.

⁴² Nav. delo, str. 209.

⁴³ Nav. delo, str. 14.

revolucionarne ideje u sve slojeve stanovništva uz očuvanje ilegalnog partijskog jezgra profesionalnih revolucionara i njihovog rada.

Druga frakcija označena kao »odzovizam« sastojala se u negiranju dumskega rada socijaldemokratije i iskorišćavanju legalnih mogućnosti borbe, čime je partiju objektivno zatvarala u sebe i otežavala veze sa naprednim slojevima društva. Lenjin je odzovizam nazvao likvidatorstvom s leva.

Jedna od frakcija ovog perida vezana je za ime Trockog. Nju Lenjin i naziva frakcijom Trockog. Ona je u osnovi bila centrumaška. Pokušavala je da za sebe kroz svoj časopis »Borba« izbore »nefrakcijski status« time što je preuzimala ideje čas jednih čas drugih. Fraze Trockog o nefrakcijskoj prirodi »Borbe« Lenjin naziva najgorim oblikom frakcijaštva, jer ni u njima ni u časopisu ne postoje jasni stavovi o stvarnosti u socijaldemokratiji i teze za rešenje sukoba u njoj koje bi bile različite od ostalih. Pošto se Trocki u osnovi nije mogao odlepiti od likvidatora on je sa njima i sa još nekim strujama u partiji, na avgustovskoj konferenciji likvidatora 1912. stupio u takozvani Avgustovski blok. Taj blok je bio karikatura ujedinjenja različitih struja protiv frakcije »pravdista«. On se uskoro raspao pokazujući time da je jedinstvo na strani »pravdista« oko kojih se zbilja većina radnika, jer su njihove odluke izražavale istorijske interese proletarijata.

Borba boljševika protiv svih ovih struja je pred njih postavila neodložan zadatak ujedinjenja u samostalnu boljševičku partiju. Taj zadatak je izvršen na Šestoj partijskoj konferenciji održanoj u Pragu 1912. godine. Na njoj je definitivno raskinuta svaka veza sa menjševicima. Oni su u stvari zajedno sa ostalim oportunističkim elementima isterani iz partije. Na toj konferenciji je faktički stvorena stvarno revolucionarna organizacija ruskog proletarijata. Uloga Lenjina u tome je bila nesumnjivo ključna. Njegova energija, poznavanje odnosa snaga i vizija sveta garantovali su ispravan kurs partiji boljševika. O rezultatima Praške konferencije Lenjin u pismu Gorkom kaže; »najposle nam je pošlo za rukom — uprkos likvidatorskom ološu — da obnovimo partiju i njen Centralni komitet. Nadam se da ćete se i vi tome obradovati zajedno sa nama«. Na konferenciji je izabran boljševički CK kao i centar za rukovođenje praktičnim revolucionarnim radom, Ruski biro CK. Praška konferencija je kao partijsku taktiku u predstojećoj političkoj borbi istakla parole minimalnog programa partije: a) zahtev za demokratsku republiku; b) osmočasovni radni dan; c) konfiskacija sve spahijske zemlje. Ove parole su podizale mase u novu revolucionarnu navalu na samodržavlje. Partija je od 1912. kao SDRPR (boljševika) bila kompaktnija. U njoj više nije bilo lutanja i dezorganizujućih ideja kao u vreme takozvane Stolipinove reakcije od 1906. do 1910. godine.

Predvođena Lenjinom boljševička partija je kao avangarda ruskog proletarijata ostvarila u Rusiji sovjetsku vlast, vlast radnika i seljaka i tako otvorila puteve za socijalistički preobražaj društva odnosno, epohu socijalističkih revolucija u svetu.

DRAGAN ĆORBIĆ, assistant

LENINE DANS LA LUTTE POUR LA CRÉATION DU PARTI REVOLUTIONNAIRE DU PROLETARIAT RUSSE

— R é s u m é —

En luttant pour la création du parti révolutionnaire de la classe ouvrière de la Russie Lénine a dès le commencement de son activité dans le mouvement ouvrier formulé le modèle de la critique des théories bourgeoises et des classes moyennes qui menaçaient de s'imposer au prolétariat. En s'engageant dans la polémique sur la question du développement économique et social du pays, en conséquence sur le problème du marxisme et de la révolution, peu après il devient la figure dominante du mouvement révolutionnaire de la Russie.

En égard que dans les années quatre-vingt-dix du siècle dernier le courant nationaliste était encore très puissant dans le mouvement révolutionnaire, avec sa théorie du «socialisme paysan» et sa conviction que l'autocratie peut être anéantie par la terreur, Lénine s'est en premier lieu acharné dans sa critique contre eux. En la personne du nationaliste Mihajlovski il critique les fondements théoriques du nationalisme en démontrant qu'ils reposent sur les doctrines utopiques des premiers socialistes et le subjectivisme des sociologues bourgeois. En critiquant la tactique et le programme politique des nationalistes Lénine a démontré qu'ils se sont efforcés comme tous les libéraux russes de dissimuler les antagonismes de classe et l'exploitation des ouvriers en Russie. En constatant que les nationalistes sont les idéologues de la petite bourgeoisie Lénine a contribué dans une très large mesure à l'orientation exacte du mouvement révolutionnaire, à sa délimitation des nationalistes et à leur élimination.

En critiquant le marxisme légal avec lequel la socialdémocratie pour des raisons tactiques est entrée dans l'union temporaire afin de pouvoir vaincre les nationalistes, Lénine a écarté l'autredanger qui s'est étendu sur le mouvement ouvrier, qui consistait dans l'expansion de la conviction que le capitalisme est inéluctable, et que la lutte contre le capitalisme est vaine et c'est pourquoi il faut aller à l'école du capitalisme, et non point s'acharner contre lui. Lénine critique le marxisme légal parce qu'il n'est pas capable de discerner l'antagonisme des classes de la lutte duquel se forme le processus objectif.

Le danger pour le mouvement ouvrier est apparu sous forme d'économisme, qui d'après Lénine représente le réformisme dans la tactique politique du parti. C'est la raison pour laquelle Lénine rejette leur théorie relative à la spontanéité du développement du mouvement ouvrier, de l'inutilité de l'organisation politique du prolétariat, de la croissance de la conscience socialiste des ouvriers exclusivement de leur lutte des classes qu'ils réduisent du reste à la lutte économique, lutte pour l'amélioration des conditions du travail et la répartition des profits.

Contre ces opinions Lénine a engagé la lutte avec plein succès en développant son propre concept de l'organisation politique prolétarienne, du parti révolutionnaire. Lénine concevait le parti en tant qu'organisation des révolutionnaires professionnels fonctionnellement édifiée, solidement rattachée, conspirative et hautement disciplinée.

Lénine a lutté pour une telle organisation dans les congrès de la socialdémocratie russe, dans la presse du parti et dans les discussions avec les camarades. Convaincu dans la justesse de son concept il n'a pas fléchi ni dans les moments de la division par fractions des dirigeants au Deuxième congrès, ni devant le danger de la désorganisation du parti après l'échec de la révolution

bourgeoise de 1905, pendant ce que l'on appelle la réaction de Stolipine, quand la liquidation et les réponses à l'appel ont provoqué des troubles d'une manière tragique dans la sociale-démocratie et la perte du cours révolutionnaire. En ayant une vision exacte et l'énergie inépuisable de révolutionnaire, la patience et une riche expérience dans la lutte, Lénine a réussi de réaliser ses idées relatives au parti à la Conférence de Prague de 1912, quand l'organisation révolutionnaire et autonome a été réellement formée; le parti bolchevique c'est-à-dire le parti ouvrier social-démocratique de Russie (des bolcheviks). Ce parti avec Lénine en tête a effectué la première révolution socialiste dans le monde, ce qui est la meilleure preuve de son caractère révolutionnaire.

— 3 —